कपिशीर्षक न० कपेः शीर्षमिव कायति कै–क । हिङ्गुले । शब्दच० ।

कपिष्ठल पु० "कपिष्ठलो गोत्रे" पा० नि० षत्वम् । गोत्रप्रवर्त्तके ऋषिभेदे तस्य गोत्रापत्यम् इञ् । कापिष्ठलि तद्गोत्रापत्ये बहुत्वे उपका० इञो वा लुक् । कापिष्ठलयः कपिष्ठलाः । गोत्रादन्यत्र न षत्वम् ६त० । कपिस्थल वानरस्थाने न० ।

कपिस्कन्ध पु० दानवभेदे "उद्योगं परमं चक्रुर्दानवायुद्धदुर्मदाः" इत्युपक्रम्य "काञ्चनाक्षःकपिस्कन्धोव्याघ्राक्षः क्षितिकम्पनः" हरिवं० १४० अ० ।

कपीकच्छू स्त्री कपिकच्छू+संज्ञायां वा दीर्घः । शूकशिम्ब्याम् (आल्कुशी) शब्दर० ।

कपीज्य पु० कपिभिरिज्यते यज–क्यप् ३त० । १क्षीरिकावृक्षे । जटाध० । २रामचन्द्रे । कपिषु श्रेष्ठः ७त० । ३सुग्रीवे च ।

कपीत पु० कं जलवर्णं श्वेततर्णमपीतः अपेरतो लोपः । श्वेतवुह्नावृक्षे रत्नमा० ।

कपीतन पु० कपीनाम् ईं लक्ष्मीं तनोति तन–अच् । १आम्रातकवृक्षे २शिरीषवृक्षे ३गर्द्दभाण्डवृक्षे च अमरः ४अश्वत्थवृक्षे मेदि० । ५गुवाकवृक्षे ६विल्ववृक्षे च शब्दर० । एतेषां यथायथम् कपितुल्यलोमशमञ्जरीकत्वात् तत्प्रियफलकत्वाच्च तथात्वम् ।

कपीन्द्र पु० कपिरिन्द्र इव । १हनुमति शब्दच० । "मश्यन्ति ददर्श वृन्दानि कपीन्द्रः" भट्टिः । ६त० । कपीनामिन्द्रे स्वामिनि २सुग्रीवे कपीनां यथेष्टं नियोक्तरि ३रामे तदभेदात् ४विष्णौ च । "शरीरभूतभृद्भोक्ता कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः" भा० अनु० १३अ० विष्णुनामकीर्त्तने ।

कपीवत् पु० वसिष्ठपुत्रभेदे । "और्वोवसिष्ठपुत्रश्च स्तम्बः कश्यप एव च । कपीवानकपीवांश्च दन्तोलिश्च्यवनस्तथा । वसिष्ठपुत्राः सप्तासन्" हरिवं० २६१अ० । [सरोवरभेदे ।

कपीवह न० वहति वह–अच् ६त० "इकोवहे" पा० दीर्घः ।

कपीष्ट पु० कपीनामिष्टः । १राजादनीवृक्षे २कपित्थे च राजनि०

कपुच्छल न० कस्य शिरसः पुच्छमिव लाति–ला–क । १केशचूडायाम् । "अथातस्तृतीये वर्षे चूडाकरणं कपुष्टिका" गोभि० । "कपुच्छलाख्या केशचूड़ा तस्याः संस्कारःकपुष्टिका" सं० त० रघु० । कस्य जलस्य पुच्छमिव लाति ला–क । २स्रुगग्रस्थाने । "इदमेव कपुच्छलमयं दण्डः द्वे भवतो द्वौ हीमौ–बाह" शत० ब्रा० ७,४,१,२६ । "इदमेव हस्ताग्रं मुष्टिरूपेण कपुच्छलम् स्रुगग्रस्थानीयम्" भा० । अत्र मूले कपुच्छलमिति मुद्रितपु० पाठः भाष्ये तु कपृत्सलमिति पाठः तत्र कस्य जलस्य पृते पूरणाय सलति गच्छतीति व्युत्पत्तिः । वेदे परोक्षवचनत्वात् पृषो० साधुत्वम् । "इदमेव कपुच्छलमयं दण्डः स्वाहाकारः" शत० ब्रा० ९,३,१,१० ।

कपुष्टिका स्त्री कस्य शिरसः पुष्ट्यै पोषणाय कायति कै–क कस्य पुष्ट्यै हितं वा कन् । केशचूड़ासंस्कारकर्मणि" कपुच्छलशब्दे गोभिलवाक्यमुदाहृतम् ।

कपूय त्रि० कुत्सितं पूयते पूयी–विसरणे अच् पृषो० उलोपः । कुत्सिते "अथ य इह कपूयचरणा अभ्यासोह ते कपूययोनिमापद्येरन्" छा० उ० । "मघवा यः कसखः यस्य कपूयाः सखायः" निरु० ६,१८ ।

कपृथ् त्रि० कुत्सितं प्रथयति प्रथि–क्विप् वेदे नि० संप्र० कुत्सितप्रथयितरि । "सेदीशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्या कपृत्" ऋ० १०,८६,१७, "कपृन्नरः कपृथमुद्दधातन चोदयत खुदत वाजसातये" ऋ० १०,१०१,१२,

कपोत पुंस्त्री कबृ–वर्णे ओत वस्य पश्च, को वायुः पोत इव यस्य वा । पारावते (पायारा) अमरः "कपोतको गुरुस्निग्धो रक्तपित्तानिलापहः । संग्राही शुक्रलः शीतः सुस्वादू रुचिकारकः" भाव० तद्गुणा उक्ताः । (घुघु) इति ख्याते २चित्रकण्ठे धूसरवर्णे वनकपोते मेदिनिः । कपोतजातिस्तु त्रिधा गृहकपोतवनकपोतचित्रकपोतश्चेति भेदात् । वृह० स० तेषां दिवासञ्चारित्वमुक्तम् ।

"श्यामाश्येनशशघ्नवञ्जुलशिखिश्रीकर्णचक्राह्वयाश्चाषाण्डीरकखञ्जरीटकशुकध्वाङ्क्षाः कपोतास्त्रयः । भारद्वाजकुलालकुक्कुटखरा हारीतगृध्रौ कपिः फेण्टः कुक्कुटपूर्णकूटचटकाश्चोक्ता दिवासञ्चराः" । तत्र च कपोतविशेषाणाम् गृहप्रवेशादरिष्टमुक्तं "यानासनशय्यानिलयनं कपोतस्य सद्मनिवेशनं वा । अशुभप्रदं नराणां जातिविभेदेन कालोऽन्यः । आपाण्डुरस्य वर्षाच्चित्रकपोतस्य चैव षण्मासात् । कुङ्कुमधूम्रस्य फलं सद्यः पाकं कपोतस्य" । अपाण्डुरस्य ईषत्पाण्डोर्धूसरस्य "रक्तपादाः कपोताश्च" रामा० उ० ६रिष्टिसूचने विधा० पा० भारते शान्तिसहितं तस्य गृहप्रवेशनेऽरिष्टमुक्तं यथा ।

"युधिष्ठिर उवाच । कपोतोयदि गाङ्गेय ! निविशत्यालयं नृणाम् । कथं शान्तिर्भवेत् तस्य क्षिप्रमेतद्वदस्व मे । भीष्म उवाच । प्रविष्टे सदनं राजन् ! कपोतेभयकारिणि । उत्सन्नं जायते सद्म नात्र कार्य्या विचार-